

Rozhledy matematicko-fyzikální

František Jáchim

Unikátní zdymadlo – Falkirské kolo

Rozhledy matematicko-fyzikální, Vol. 93 (2018), No. 3, 13–15

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/147463>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2018

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Unikátní zdymadlo – Falkirkské kolo

František Jáchim, ZŠ Dukelská, Strakonice

Abstract. The article describes the Falkirk Wheel, which is a unique rotating boat lift connecting two canals in Scotland.

Skotská města Glasgow a Edinburgh jsou od roku 1790 spojena vodní cestou dlouhou asi 60 kilometrů, kdy realizace projektu Johna Smeatona umožnila spojit ústí řeky Clyde na západním pobřeží Skotska s řekou Forth ústící do moře na východě. Vzhledem k tomu, že mezi městy je zvlněná krajina, byl průplav původně vybaven 38 zdymadly a na cestě se nacházelo 25 akvaduktů. Je samozřejmé, že plavba nebyla plynulá, a tudíž byla časově velmi náročná. Tehdy se však zase tolik nespěchalo. Plavební cestu tvoří dva kanály *Forth and Clyde Canal* a *Union Canal*, mezi nimiž je nutno překonat výškový rozdíl cca 25 metrů.

Od roku 2002 je poblíž města Falkirku v provozu unikátní zařízení, umožňující tento výškový rozdíl s loďmi překonat. V dotykovém místě kanálů je kolmo k nim postaveno otáčející se zařízení – tzv. Falkirkské kolo – s dvěma protilehlými rameny (obr. 1).

Obr. 1: Falkirkské kolo v činnosti (foto autor)

Shora je voda přiváděna akvaduktem, ve spodní části pak plavební kanál vede krajinou (obr. 2). Na každém rameni je umístěna vana, která

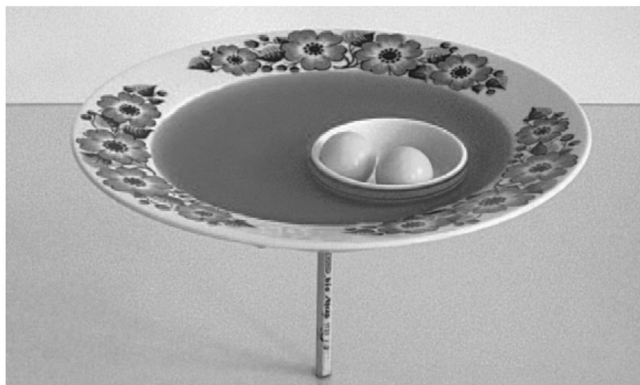
HISTORIE

pojme 300 tun vody. Jsou-li vany v dolní a horní poloze, mohou do nich vplouvat lodi. Stane-li se tak, vrata van se uzavřou a ramena se otočí o 180° , vany se otevřou a lodě plují dál v příslušné části průplavu. Protože celé pohyblivé zařízení o hmotnosti 1 300 tun je vyváжено, k jeho otáčivému pohonu je potřeba minimum energie, zejména k překonání tření v ose a ozubených kolech. Proto k jeho provozu postačují motory s výkonem pouhých 22,5 kW. Otočení trvá asi 10 minut a tím je překonán celý výškový rozdíl mezi kanály. Za mé návštěvy se současně přepravovaly vždy dvě turistické lodi plující v opačných směrech. Mohlo by se zdát, že pro činnost zařízení musí být obě lodi stejně těžké, aby nedocházelo k asymetrickému namáhání kola. I když ty turistické takové jsou a obvykle se přepravují v páru, lze plavidla v obou kádích kombinovat libovolně, popř. jedna z kádí může být pouze s vodou. Je-li totiž v obou kádích výška vody stejná, pak podle Archimédova zákona žádné plovoucí těleso nenaruší rovnováhu sil působících na kolo. Právě v tomto jednoduchém fyzikálním principu spočívá elegance prostého technického řešení.

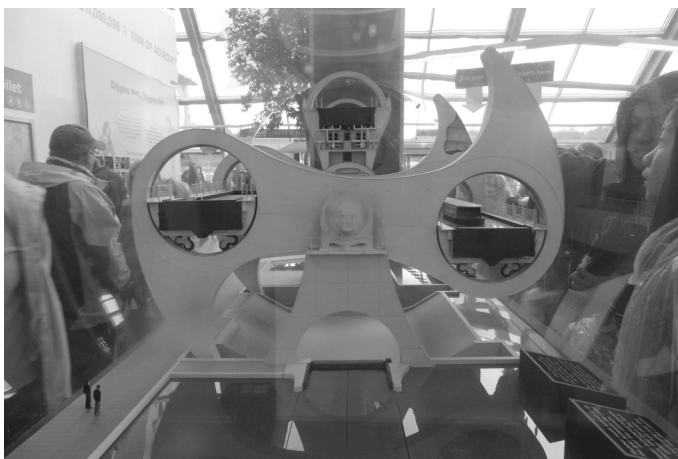
Obr. 2: Akvadukt vedoucí ke kolu (foto autor)

To, že plovoucí těleso rovnováhu nenaruší, můžete vyzkoušet následujícím pokusem. Postavte talíř s vodou na velmi tenkou tyčku a na hladinu položte takovou mističku, aby plavala. Do misky můžete klást libovolná závaží (ale taková, aby mistička stále plavala) a pohybovat s ní po hladině (obr. 3). Talíř se nepřevrhne. Posuďte prosím, co je na celém pokusu nejobtížnější.

Obr. 3: Pokus na udržení rovnováhy plavidla (foto autor)

Vraťme se ale k Falkirkskému kolu. Pro turisty nemající v oblíbené kopce je podél kanálu vybudována pěkná stezka. Pro návštěvníky nemající v oblíbené dešť je v informačním středisku pěkný model celého zařízení (obr. 4).

Obr. 4: Model celého zařízení v informačním středisku (foto autor)

Další informace lze nalézt na stránkách:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Falkirk>

https://www.youtube.com/watch?v=_tBH9SE-Kw8